

مقایسه سرفصلهای دروس رشته روان‌شناسی با نگرش بالینی دانشگاه تهران با سرفصلهای مصوب دفتر شورای عالی برنامه‌ریزی

بتول اخوی‌راد

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها
akhavirad @ samt.ac.ir

مقدمه

رشته روان‌شناسی یکی از شاخه‌های علوم انسانی است و دوره کارشناسی این رشته یکی از دوره‌های نظام آموزش عالی. این دوره در مقطع کارشناسی چهار گرایش عمومی، بالینی، صنعتی - سازمانی و کودکان استثنایی دارد. اهداف عمومی دوره کارشناسی برای آشنایی دانشجویان گرایشهای مختلف با اصول، نظریات، مفاهیم و روشهای پژوهش آن تعریف شده است. اما اهداف اختصاصی هر گرایش مهارت حرفه‌ای فارغ‌التحصیلان در یکی از آن گرایشهاست.

دانشجویان هر گرایش پس از احراز موفقیت در دروس عمومی، پایه و اصلی و برخی از دروس اختیاری بنابر مشاوره استاد راهنما، کیفیت و کمیت اطلاعات حاصل از مطالعه دروس اولیه و نیز رغبت خود به یکی از حوزه‌های گرایشها هدایت می‌شوند. دانشجو پس از اکتساب واحدهای اختصاصی آن گرایش، فارغ‌التحصیل کارشناسی روان‌شناسی با آن گرایش خاص شناخته می‌شود.

لازم به ذکر است که برنامه و دروس دوره کارشناسی به گونه‌ای تنظیم شده است

که علاوه بر تخصص در حیطه خاص این رشته، جزئی از سرفصل دروس گروههای آموزشی دیگر رشته‌ها نیز محسوب می‌شود. برای مثال دروس روان‌شناسی تربیتی و یادگیری و روان‌شناسی اجتماعی برای دانشجویان رشته‌های مختلف دبیری و علوم اجتماعی مفید خواهد بود و دروس روان‌شناسی بالینی برای دانشجویان پزشکی و بهداشت و پرستاری.

طرح برنامه آموزشی دوره کارشناسی روان‌شناسی برای گرایشهای عمومی - بالینی و استثنایی به طور متمرکز برای تمام دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی وابسته، توسط گروه علوم انسانی دفتر شورای عالی برنامه‌ریزی آموزش عالی تهیه و در جلسه مورخ ۱۳۶۸/۱۱/۱ تأیید شد. در این طرح مشخصات کلی، برنامه و سرفصل دروس تدارک شده است. متوسط طول دوره کارشناسی ۴ سال و کلیه دروس آن در ۸ ترم برنامه‌ریزی شده است. دروس به صورت واحدی زیر نظر گروه آموزشی زیربط ارائه می‌شوند. واحدهای این دوره، مصوب دفتر شورای عالی برنامه‌ریزی به شرح ذیل است:

دروس عمومی ۲۳ واحد

دروس پایه اصلی
عمومی ۷۱ واحد
استثنایی

دروس پایه و اصلی گرایش بالینی ۹۸ واحد

دروس اختصاصی
عمومی - استثنایی ۴۰ واحد
بالینی ۱۳ واحد

دروس انتخابی ۱۰ واحد

جمع کل واحدها برای گرایش بالینی و عمومی - استثنایی به صورت جداگانه ۱۴۴ واحد

آن دفتر همچنین در جلسه مورخ ۱۳۷۲/۲/۱۹ طرح دوره کارشناسی روان‌شناسی با گرایش صنعتی و سازمانی را به تأیید رساند. طول دوره و اهداف آن همانند مصوب پیشین بوده اما تعداد واحدهای درسی این دوره ۱۴۵ واحد تصویب شده است.

آن دروس به شرح زیر هستند:

۲۳ واحد	دروس عمومی
۷۱ واحد	دروس پایه و اصلی
۴۱ واحد	دروس اختصاصی
۱۰ واحد	دروس انتخابی
<u>۱۴۵ واحد</u>	جمع کل واحدها

فارغ التحصیل گرایش روانشناسی صنعتی و سازمانی قادر است مسائل و مشکلات انسانی و سازمانی در سازمانهای صنعتی، بازرگانی، خدماتی، نظامی و غیره را برطرف نماید.

بیان مسئله

به هنگام طرح بحث استقلال دانشگاهها و عدم تمرکز در برنامه ریزی درسی و تهیه سرفصل دروس متناسب با دانشجویان، گروه روانشناسی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران بر اساس نامه مورخ ۷۸/۱۰/۸ شورای عالی برنامه ریزی، گامهای نخست را برداشت. آن گروه برنامه آموزشی و مشخصات کلی دوره کارشناسی با گرایش بالینی را با مفاد زیر تنظیم نمود: (۱) ضرورت و اهمیتها (۲) تعریف و هدف (۳) طول دوره و شکل نظام. اما تعداد کل واحدهای درسی به ۱۳۵ واحد متناسب با نیاز دانشجویان تقلیل داده شد. مفاد این برنامه در نامه مورخ ۸۲/۴/۳ تأیید شد که به شرح ذیل است:

۲۱ واحد	دروس عمومی
۹۲ واحد	دروس پایه و اصلی
۱۲ واحد	دروس اختصاصی گرایش بالینی
۱۰ واحد	دروس انتخابی گرایش بالینی
<u>۱۳۵ واحد</u>	جمع کل واحدها

در اهداف اختصاصی این برنامه آمده است که دانشجوی فارغ التحصیل روانشناسی گرایش بالینی دانشگاه تهران می تواند فعالیتهای مقدماتی را در تشخیص بالینی در نهادها و مؤسسات عمومی و خصوصی، کلینیکهای روانشناسی و مشاوره انجام دهد.

هم‌اکنون با بیان داده‌های پیشین پرسشهای زیر قابل طرح است:

- آیا تغییر سرفصلهای دروس هر دانشگاه و برنامه‌ریزی براساس عدم تمرکز مفید خواهد بود؟

- آیا تغییر سرفصلهای دروس رشته روان‌شناسی با گرایش بالینی دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران از سرفصلهای دروس مصوب پیشین دفتر شورای عالی برنامه‌ریزی آموزش عالی، مطلوب بوده است؟

بحث و بررسی

ابتدا داده‌های پیشین تلخیص می‌شود تا چگونگی تغییرات کیفی و کمی آن سرفصلها بیان شود. بر این اساس ۴ مقوله دروس عمومی، دروس پایه و اصلی، دروس اختصاصی و دروس انتخابی، انتخاب می‌شوند.

۱. دروس عمومی: این دروس در مصوب پیشین ۲۳ واحد بوده که در گروه آموزشی روان‌شناسی آن دانشگاه به ۲۱ واحد تقلیل یافته است. لازم به ذکر است هم‌اکنون، این دروس برای کلیه رشته‌های تحصیلی دوره کارشناسی پیوسته در نظر گرفته شده است. جدول ۱ نکات اشتراک و افتراق را نشان می‌دهد.

۲. دروس اصلی و پایه: این دروس در مصوب دفتر شورای عالی برنامه‌ریزی برای دوره کارشناسی روان‌شناسی با گرایش بالینی ۹۸ واحد بوده اما مصوب این گروه آموزشی در دانشگاه تهران ۹۲ واحد است. در مقایسه این دروس مشاهده می‌شود که دروس روان‌شناسی تربیتی؛ انگیزش و هیجان؛ روان‌شناسی پویایی گروه روان‌شناسی کودکان استثنایی؛ و روان‌شناسی مشاوره و راهنمایی، به دروس انتخابی انتقال یافته‌اند. درس کلیات روان‌پزشکی که پس از تغییر و تقلیل مصوب دفتر شورای عالی برنامه‌ریزی حذف شده بود، توسط این گروه آموزشی نیز حذف شد. درس روان‌شناسی مرضی کودک به‌طور محدود در آسیب‌شناسی روانی ۳ با مطالب فصل اختلالهای دوران کودکی مطرح شده است. این تغییرات همچنین در موارد ذیل کاملاً مشهود است:

الف) برخی از دروس همانند شخصیت، روان‌شناسی یادگیری و آسیب‌شناسی روانی از توالی و ترتیب ارائه به دانشجو با پیش‌نیاز متفاوت و فهرست مطالب جدید تنظیم شده‌اند:

جدول ۱. نشان‌دهنده نکات اشتراک و افتراق دروس عمومی

مصوب گروه آموزشی دانشگاه تهران		مصوب دفتر شورای عالی برنامه‌ریزی	
واحد	نام درس	واحد	نام درس
۲	معارف اسلامی (۱)	۲	معارف اسلامی (۱)
۳	فارسی عمومی	۲	فارسی (۱)
۳	زبان خارجی	۲	زبان خارجی (۱) (نظری و عملی)
۱	تربیت بدنی (۱)	۱	تربیت بدنی (۱)
۲	معارف اسلامی (۲)	۲	معارف اسلامی (۲)
۲	اخلاق و تربیت اسلامی	۳	اخلاق و تربیت اسلامی
		۲	فارسی (۲)
		۲	زبان خارجی (۲)
۱	تربیت بدنی (۲)	۱	تربیت بدنی (۲)
۲	تاریخ اسلام	۲	تاریخ اسلام
۲	انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن	۲	* انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن از قرن سیزدهم
۲	متون اسلامی (آیات و احادیث)	۴	* متون اسلامی (آیات و احادیث)
			* زیست‌شناسی
۲۰	جمع کل	۲۵	جمع کل

* دروس ستاره‌دار هر یک دارای ارزش ۲ واحد بوده و ۲ درس از این سه درس در مصوب آن دفتر باید توسط دانشجو انتخاب شود.

۱. روان‌شناسی یادگیری (۱)
- ۱-۲. روان‌شناسی یادگیری (۲)
۲. شخصیت (۱)
- ۲-۲. شخصیت (۲)
۳. آسیب‌شناسی روانی (۱)
- ۱-۳. آسیب‌شناسی روانی (۲)
- با پیش‌نیاز روان‌شناسی فیزیولوژیک یا همزمان
- با پیش‌نیاز روان‌شناسی یادگیری (۱)
- با پیش‌نیاز روان‌شناسی رشد (۲)
- با پیش‌نیاز شخصیت (۱)
- با پیش‌نیاز روان‌شناسی یادگیری (۱) + شخصیت (۱) یا همزمان
- با پیش‌نیاز آسیب‌شناسی روانی (۱)

جدول ۲. نکات افتراق دروس اختصاصی

مصوب گروه آموزشی دانشگاه تهران		مصوب دفتر شورای عالی برنامه‌ریزی	
واحد	نام درس	واحد	نام درس
۲	اصول روان‌شناسی بالینی	۴	کاربرد مقدماتی روشهای تشخیص بالینی
۲+۲	مقدمات روشهای تشخیص بالینی	۳	کاربرد مقدماتی روشهای درمان مصاحبه
۱+۲	روان‌شناسی بالینی کودک	۲	سمینار مسائل روان‌شناسی بالینی در جهان و ایران
۳	مقدمات نظریه‌های روان درمانی	۴	پژوهشهای عملی (انفرادی) در روان‌شناسی بالینی
۱۲ واحد	جمع کل واحدها	۱۳ واحد	جمع کل واحدها

دانشجو باید مجموعاً ۱۰ واحد را انتخاب نماید. این دروس به شرح ذیل هستند:^۲

- روانشناسی تربیتی ۲ واحد با پیش‌نیاز روانشناسی عمومی (۲)؛
- سمینار مسائل روانشناسی ۲ واحد عملی با پیش‌نیاز پژوهش (۲)؛
- انگیزش و هیجان ۲ واحد با پیش‌نیاز روانشناسی فیزیولوژیک؛
- پویایی گروه ۲ واحد با پیش‌نیاز روانشناسی اجتماعی؛
- روانشناسی سازمانی (کار، صنعتی، مدیریت) ۳ واحد با پیش‌نیاز روانشناسی اجتماعی و آسیب‌شناسی روانی (۲)؛
- آسیب‌شناسی اجتماعی (اعتیاد، طلاق و انحرافات جنسی و ...) ۲ واحد با پیش‌نیاز روانشناسی اجتماعی؛
- روانشناسی کودکان استثنایی ۲ واحد با پیش‌نیاز روانشناسی رشد (۲)؛
- روانشناسی مشاوره و راهنمایی ۲ واحد با پیش‌نیاز اصول روانشناسی بالینی؛
- کاربرد کامپیوتر در تجزیه و تحلیل آماری ۲ واحد با پیش‌نیاز آمار استنباطی؛
- روانشناسی جنایی ۲ واحد با پیش‌نیاز آسیب‌شناسی روانی (۲)؛
- تفکر و زبان ۲ واحد با پیش‌نیاز روانشناسی فیزیولوژیک و روانشناسی یادگیری (۲)؛
- مقدمات روشهای درمان (۱) ۲ واحد عملی با ارائه در آخرین ترم تحصیلی؛
- مقدمات روشهای درمان (۲) ۲ واحد عملی با ارائه در آخرین ترم تحصیلی؛
- هوش مصنوعی ۲ واحد با پیش‌نیاز روانشناسی رشد (۲) و روانشناسی یادگیری (۲)؛
- روانشناسی خلاقیت ۲ واحد با پیش‌نیاز روانشناسی رشد (۲)؛
- روانشناسی تبلیغات و ارتباطات ۲ واحد با پیش‌نیاز روانشناسی اجتماعی؛
- فلسفه روانشناسی ۲ واحد با ارائه از ترم سوم به بعد.

تاکنون دروس حوزه‌های خاص عمومی، اصلی، اختصاصی و انتخابی با تغییر عناوین، میزان واحد، پیش‌نیاز خاص و ترتیب ارائه به دانشجو در قالب کمی به بحث گذاشته شده است. از نظر کیفی نیز سرفصل هر درس متفاوت از پیش در نظر گرفته شده است. برای مثال سرفصل درس آسیب‌شناسی روانی (۳) با پیش‌نیاز آسیب‌شناسی روانی (۲) برای دقت در انتخاب مطالب بیان می‌شود:

الف) اختلالاتهای خلقی

۱. ویژگیهای کلی اختلالاتهای خلقی

۲. نظریه‌های روان‌شناختی اختلالاتهای خلقی

۳. نظریه‌های زیست‌شناختی اختلالاتهای خلقی
- ب) اختلالاتهای روان فیزیولوژیکی و روان‌شناسی سلامت
  ۱. استرس و سلامت
  ۲. نظریه‌های مربوط به رابطه استرس و بیماری
  ۳. اختلالاتهای قلبی و عروقی
  ۴. آسم
  ۵. ایدز
- ج) اختلالاتهای شخصیت
  ۱. طبقه‌بندی اختلالاتهای شخصیت
  ۲. توصیف بالینی هر یک از اختلالاتها
  ۳. سبب‌شناسی
- د) اختلالاتهای خوردن
  ۱. توصیف بالینی
  ۲. سبب‌شناسی اختلال خوردن
- ه) اختلالاتهای دوران کودکی
  ۱. اختلالاتهای رفتار و کاستی توجه
  ۲. اختلالاتهای هیجانی
  ۳. اختلالاتهای عادت‌ی و خوردن
  ۴. عقب‌ماندگی ذهنی
- و) اختلالاتهای دوران کهنسالی
  ۱. اختلالاتهای مغزی دوران کهنسالی
  ۲. اختلالاتهای روانی دوران کهنسالی

نتایج

سرفصلهای دروس رشته علوم انسانی در نظام آموزش عالی به لحاظ اهداف اختصاصی و عمومی هر رشته حائز اهمیت است. آشنایی دانشجویان با مسائل بومی و کاربردی جامعه ایران با عنایت به روشهای پژوهش این رشته و اصول و نظریات و مفاهیم

موردنظر هر رشته بسیار ضروری است؛ چراکه پس از اتمام تحصیل باید واجد مهارت حرفه‌ای آن رشته در جامعه خود باشند. این سرفصلها در دانشگاههای کشور می‌تواند مطابق نیازهایی تدوین یابند که از یکسو مشکلات جامعه بومی مربوط را حل و برطرف نماید و از سوی دیگر به لحاظ ملاحظه جامعه علمی و متخصصان اهل فن آن رشته متناسب با شرایط جهانی باشد. روزآمد بودن دروس، سیرمنطقی برنامه‌های سرفصل، مکمل‌سازی محتوای دروس و پوشش میان‌رشته‌ای، معیار هر سرفصل درسی از این رهگذر خواهد بود.

گروه آموزشی روان‌شناسی دانشگاه تهران گام بسیار مؤثری در تأمین نیازهای دانشجویان و جامعه متناسب با علوم جهانی برداشته است. آن گروه پراکندگی دروس در مصوبه دفتر شورای عالی برنامه‌ریزی را انسجام بخشیده و صرفاً دروسی در برنامه درسی دانشجویان گرایش بالینی قرار داده می‌شود که در حیطه دروس تخصصی آن گرایش است؛ خواه از دروس اصلی باشد خواه از دروس انتخابی. این برنامه در صورت ارائه توسط اساتید متخصص هر درس بسیار سودمند خواهد بود. بررسی کمی و مقایسه علمی فارغ‌التحصیلان این برنامه و فارغ‌التحصیلان با آن برنامه متمرکز، نیاز به گذشت زمان دارد.

رشد کمی آموزش عالی در کشور ما در سالهای اخیر وجود سمینارهایی برای انجام ارزشیابیهای دقیق از امور آموزشی در دانشگاهها را ضروری می‌سازد. به‌کارگیری سرفصلهای دفتر شورای عالی برنامه‌ریزی به شکل رایج صرفاً ابزاری برای ایجاد هماهنگی در برنامه‌ها و اجرای آموزشهای یکسان دانشگاهی است. بحث و بررسی درباره تعریف، ضرورت و فلسفه وجودی سرفصلها، خصوصیات و ویژگی آنها، تناسب سرفصلها با تحولات علمی و اجتماعی در سطح ملی و جهانی، نحوه ارتباط موضوعها در سرفصلهای مختلف با یکدیگر، نظم و انسجام درونی و بیرونی سرفصلها در رشته‌های مختلف تخصصی، اجزای اصلی یک سرفصل مؤثر را تشکیل می‌دهد.^۳

علم روان‌شناسی به‌عنوان حامی اصلی آموزش، یادگیری، تدریس و درمان بر جامعه تأثیر روزافزون دارد. گروه روان‌شناسی با توجه به این مهم اقدام به تدوین سرفصلهای دروس با ساخت جدید کرده است. این تلاش مطلوب، حاصل فعالیت اساتید و متخصصان این گروه، شامل یکپارچه‌سازی گرایش در همه حوزه‌های درسی (اصلی،

اختصاصی و انتخابی)، تنظیم ارائه دروس، زمان مناسب ارائه درس، حذف واحدهای غیرضروری، تقلیل برخی واحدها و تغییر کیفی مطالب و موضوعات هر درس می‌شود.

سخن آخر

امید است فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی به دانشگاهها کمک کند تا برنامه‌های درسی و نیز محتوای آن همگام با تحولات گسترش یابند و کیفیت آموزش عالی در زمینه تولید علم و مردمی ساختن آن ارتقاء یابد. این امر نشاط و خودانگیزی دانشجویان را می‌افزاید و پژوهشگران را در انجام فعالیتهای علمی تواناتر می‌سازد.

پی‌نوشتها

۱. دفتر شورای عالی برنامه‌ریزی، سرفصل دروس مصوب رشته روان‌شناسی برای گرایش عمومی، بالینی، استثنایی، وزارت فرهنگ و آموزش عالی، تهران، ۱۳۶۸
۲. دفتر شورای عالی برنامه‌ریزی، سرفصل دروس مصوب رشته روان‌شناسی با گرایش صنعتی - سازمانی، وزارت فرهنگ و آموزش عالی، تهران، ۱۳۷۲
۳. سرفصل دروس مصوب رشته روان‌شناسی با گرایش بالینی دانشگاه تهران مورخ ۱۳۸۲/۴/۳

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

منابعی برای مطالعه بیشتر

- آلن سی، آنشتاین؛ فرانسیس پی، هانکنیس، مباتی فلسفی، روان‌شناختی و اجتماعی برنامه درسی، ترجمه سیاوش خلیلی شورینی، تهران، یادواره کتاب، ۱۳۷۳.
- سارتریوس، نرمان، سازمان جهانی بهداشت: برنامه‌های بهداشت روانی، ترجمه داود شاه‌محمدی و دیگران، تهران، مجمع علمی و فرهنگی مجد، ۱۳۷۲.
۶. شهید ثانی؛ سیدمحمد باقر حجتی، آداب تعلیم و تعلم در اسلام، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۵۹.
۷. وایلز، کیبل، مدیریت و رهبری آموزشی، ترجمه محمدعلی طوسی، تهران، سپاهیان انقلاب ایران، ۱۳۵۶.